

## JEZIČNI SAVJETI LJUDEVITA JONKEA I SUVREMENA HRVATSKA NORMA

Vlasta Rišner

**K**njiževni jezik u teoriji i praksi Ljudevita Jonkea knjiga je koja je pobudila veliko zanimanje u vrijeme svoga prvoga pojavljivanja u javnosti, godine 1964., kao i godinu dana kasnije, 1965., kada je objavljeno drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Pisalo se o njoj tih dviju godina u novinama i znanstvenim časopisima, a o popularnosti prvoga izdanja svjedoči ubrzo objavljeno drugo izdanje, što nije bilo uobičajeno za stručne (jezikoslovne) knjige onoga (kao ni našega) doba. Zbog toga kasniji jezikoslovci u prikazima Jonkeovih djela govore o njegovu „bestselleru“, kao što čini Nives Opačić u članku „Ljudevit Jonke i jezični savjeti“,<sup>1</sup> govoreći: „Nemojmo zaboraviti, godina je 1964.! U *ono* doba da knjiga o jeziku (k tomu *hrvatskom!*) postane pravi pravcati bestseller bilo je ravno čudu.“ (Opačić, 1998.: 73.)

Iz praktičnih se savjeta Ljudevita Jonkea daju iščitati i njegove teorijske postavke,<sup>2</sup> prije svega one praškoga jezikoslovnog kruga – strukturalističke: o elastičnoj stabilnosti ili gipkoj postojanosti te o višefunkcionalnosti književnoga jezika.

Književni jezik za Jonkea nije jednak ni jednom narodnom govoru, nego ga treba učiti čitanjem književnih djela. Stoga valja pisati *onako kako dobri pisci pišu*. Krilaticu *Piši onako kako dobri pisci pišu* umjesto dotadašnje *Piši onako, kako narod govori* postavlja još 1953. godine Petar Skok u radu objavljenu u Jeziku, obrazlažući je riječima:

„Što je danas tome tako, razlog leži u političkom, kulturnom i ekonomskom razvitku naših glavnih kulturnih središta.“ (Skok, 1952.: 6.)

Ljudevit Jonke u članku *Specifičnost u normiranju hrvatskosrpskog književnog jezika*, objavljenu 1964. godine također u časopisu Jezik, izrijeком govori da je spomenutu krilaticu preuzeo od Petra Skoka. (Jonke, 1964.: 1.)

Dobro pisanje ne uključuje jezik pisanih i govornih medija jer novinari ne pišu pravilno kao književnici, nego griješe rabeći samo jednu od postojećih bliskoznačnica (po riječima Ljudevita Jonkea istoznačnica), i to onu lošu:

„Takvo odumiranje dobrih narodnih i književnih riječi nije korisno, nego je čak i štetno. Zašto da nam odumru lijepe i pravilne riječi *rub*, *napetost*, *opeklina*, *nehaj*, *oborine*, *obrat*, *ujediniti*, *okrutan* u korist istoznačnih riječi *ivica*, *zategnutost*, *opekotina*, *nehat*,

---

<sup>1</sup> Spomenuti se tekst, kao i ostali radovi izneseni na Znanstvenom skupu o Ljudevitu Jonkeu, objavljuje 1998. godine u karlovačkom časopisu Svjetlo.

<sup>2</sup> U monografiji o Ljudevitu Jonkeu Marko Samardžija kaže: „Budući da o standardnojezičnoj problematici ipak nije moguće pisati tako da se iznosi samo praktično, nego je bar ponegdje potrebno ponešto i teorijski objasniti, to je iz Jonkeovih standardnojezičnih radova izlučiv niz teorijskih nazora.“ (Samardžija, 1990.: 67.)

*padavine, obrt, objediniti, svirep* kako sad pretežno pišu naši novinari? Kada slušamo radio-prijenose nogometnih utakmica, naš zagrebački spiker poznaje samo riječ *ivica* u stotinu varijanata, a riječ *rub* za njega ne postoji.“ (Jonke, 1965.: 314.)

U istom tekstu Ljudevit Jonke pita se *zašto nepotrebno stvarati razliku između govornog i pisanog jezika – zašto novinari pišu na jedan (lošiji), a književnici na drugi (bolji) način?* Suprotnost između jezika svih onih koji pišu publicističkim stilom, s jedne strane, i onih koji pišu književnoumjetničkim stilom, s druge strane; drukčije rečeno, između jezika novinara i književnika, za Jonkea je neprijeporna, baš kao što je jasna i razlika u kakvoći njihova pisanja. Stoga se oštro suprotstavlja mišljenju Milke Ivić, koja jezik novina, radija, televizije i filma smatra temeljnom građom za opis suvremenoga jezika.<sup>3</sup>

Usprkos značenju teorijskih postavki koje iznosi Ljudevit Jonke, predmetom je ovoga rada autorovo praktično, savjetničko djelovanje. Stoga će biti izdvojeno nekoliko Jonkeovih jezičnih savjeta koji se uspoređuju s normativnim postavkama suvremenih, ali i starijih jezikoslovaca.

### **Mogu li povratni glagoli biti i prijelazni? Ili: Čita li se Šenou ili se čita Šenoa**

Ljudevit Jonke poznat je po oštrom protivljenju uporabi rečenica s glagolima koje naziva povratnima (koje suvremena norma takvima ne drži)<sup>4</sup> i uz koje stoji objekt u akuzativu (pa su ti glagoli i prijelazni). Na pitanje koje postavlja još 1953. godine u časopisu *Jezik*, a onda ponovno (ali u drukčijem, izmijenjenom članku) u *Telegramu* 1962., *Čita se Šenou ili se čita Šenoa*, Ljudevit Jonke odgovora bez dvojbe: *čita se Šenoa!*

Međutim, *Šenou se čitalo* i prije i poslije Jonkea, a o tome svjedočilo rečenicom u kojoj glagol uz česticu *se* ima i izravni objekt u akuzativu. Potvrđuju to jezični savjetnici i/ili gramatike s početka, ali i kraja dvadesetoga stoljeća. Još 1911. godine u *Braniču jezika hrvatskoga* Nikola Andrić piše: *Kod nas se voda pije, a nikada se ne pije vodu*. Kako su spomenute rečenice pasive, objašnjava Andrić, a „uz pasiv se izriče radnja koja se (...) vrši na subjektu“, glagoli s česticom *se* neprijelazni su i ne mogu uza se imati akuzativ. (Andrić, 1911. [1997.]: 16.)

Osim Andrića, prije Jonkea takve su rečenice nepravilnima smatrali i Mirko Divković (u *Nastavnom vjesniku* 1913. godine) te Tomo Maretić, koji ih u *Jezičnom*

---

<sup>3</sup> Osim u knjizi *Književni jezik u teoriji i praksi*, Lj. Jonke raspravlja o normi i jezičnom nesuglasju dvaju stilova u članku objavljenom 1965. godine u *Jeziku*, polemizirajući s mišljenjem Milke Ivić iznesenim na Petom kongresu jugoslavenskih slavista u Sarajevu, a objavljenom također u časopisu *Jezik* 1965. godine. Taj se Jonkeov tekst donosi i u knjizi *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća* (Jonke, 1971.: 322.–330.). O autorovu shvaćanju hrvatskoga književnog jezika, uz brojne navode, piše i Marko Samardžija u monografiji *Ljudevit Jonke* (Samardžija, 1990.: 61.–84.).

<sup>4</sup> U *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika* izričkom se kaže: „Svi glagoli sa česticom *se* nisu povratni jer se sa *se* izriče i pasiv, što je posebna morfološka kategorija (...), a nisu povratni ni kad je *se* upotrijebljeno za oznaku bezličnosti.“ (Babić i dr., 1991.: 676.)

savjetniku naziva provincijalizmima za koje nema potvrda u slavenskim jezicima, osim u poljskom (Maretić, 1924.: XXVII).

Kao nepravilne, takve rečenice opisuje i Josip Florschütz u svojoj gramatici (1940.: 263.), a ubrzo nakon Jonkea o njima raspravlja i Zlatko Vince u članku O nepravilnoj upotrebi objekta u akuzativu u pasivnim rečenicama (1955.–1956.).

Pitanje koje postavlja Ljudevit Jonke aktualno je i danas, i to iz nekoliko razloga. Prvi je svakako pravilnost/nepravilnost uporabe spomenutih rečenica – da bi uputio na nepravilnost uporabe akuzativa uz prijelazne glagole Jonke i piše svoje članke. Međutim, uz pitanje se normativne (ne)pravilnosti otvaraju još dva pitanja: prvo, sintaktičko; je li riječ o pasivnom ili neosobnom (bezličnom) ustrojstvu, te drugo, s prvim povezano, nazivoslovno.

Mišljenja jezikoslovaca o normativnoj (ne)prihvatljivosti rečenice kakva je *Čita se Šenou* poslije Jonkea podijeljena su: autori Hrvatske gramatike<sup>5</sup> drže ih potpuno prihvatljivima, kao i Sanda Ham (Ham, 1999.: 2005.). Dijelom prihvatljivima smatra ih Radoslav Katičić, koji u svojoj Sintaksi rečenice kakva je primjerice *Zida se kuću* smatra oznakom „manje brižna izražavanja“ (Katičić, 1986.: 146.). J. Silić i I. Pranjković u Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta (2005.: 318.) rečenice kao što je *Vozače se upozorava na maglu*<sup>6</sup> također stilski ograničuju, opisujući ih „kao posebnosti razgovornoga ili administrativnoga stila“. Ljudevit Jonke pak pripisao ih je novinarima (publicističkomu stilu).

Svi se navedeni autori slažu u jednom: nije riječ o pasivnim nego o neosobnim (bezličnim)<sup>7</sup> rečenicama. Pri tom se obilježjem rečenične neosobnosti smatra nemogućnost pridruživanja nominativa (vršitelj nije subjektiviziran), dok pridruživanje akuzativa ovisi o vrsti predikata; uobičajeno je mišljenje da se neosobnom predikatu može pridružiti izravni objekt, ali novija istraživanja pokazuju da je tako samo kada je riječ o „povratnim“ glagolima.<sup>8</sup> Kako su u neosobnim rečenicama najčešće predikati (glagoli) s česticom *se*, pozornost se nije obraćala rečenicama u kojima predikate čine glagolski pridjevi trpni (*Već je bilo postavljeno za kavu i kolače.*), a ne može im se dodati izravni objekt trpitelja.

---

<sup>5</sup> I. Pranjković upravo pojavu prvoga izdanja Hrvatske gramatike (nazvane Priručnom gramatikom hrvatskoga književnog jezika i otiskane 1979. godine) drži presudnom za promjenu odnosa prema spomenutim rečenicama. Pranjković dijeli mišljenje Ljudevita Jonkea o nepravilnosti uporabe takvih rečenica, nazivajući ih „aktivno-pasivnima“. (Pranjković, 1998.: 85.)

<sup>6</sup> Vrlo slična rečenica (*Vozače se posebno upozorava na sklizak kolnik.*) navodi se kao primjer preoblike obezličjenja u Hrvatskoj gramatici (1995.: 453.), ali je autori te gramatike smatraju potpuno pravilnom.

<sup>7</sup> Neosobno i bezlično rabe se kao istovrijednice.

<sup>8</sup> Umjesto naziva povratni (refleksivni) predikat (glagol) Sanda Ham predlaže naziv *čestični predikat* jer spomenuti predikati nisu pravi povratni – *se* u njima nije zamjenica nego čestica zato što se ne može zamijeniti naglašenim oblikom *sebe*. (Ham, 2005.: 48.) Primjeri koji slijede (*Već je bilo postavljeno..., Nije potrošeno ni kune...*) preuzimaju se iz istoga rada.

Pasivne se rečenice uobičajilo prepoznavati prema mogućnosti pridruživanja nominativa (trpitelja), kao i prema nemogućnosti pridruživanja akuzativa i genitiva u ulozu izravnoga objekta. Međutim, u istraživanju S. Ham o subjektu i izravnom objektu u pasivnoj i neosobnoj rečenici (2005.) navode se pasivne rečenice s glagolskim pridjevom trpnim u ulozu predikata kojemu se može pridružiti akuzativ ili genitiv izravnoga objekta (*Nije potrošeno ni kune iz državnoga proračuna*).

Vratimo li se rečenici koju Ljudevit Jonke smatra pasivnom i nepravilnom, a koja, ponešto izmijenjena, ali u osnovi jednakoga ustrojstva, u Književnom jeziku u teoriji i praksi, glasi *Najviše se čita Šenou, Hemingweja i Krležu*, zaključit ćemo da postavljeno pitanje i danas potiče različite opise. Iako se u navedenih jezikoslovaca takve rečenice smatraju neosobnim (bezličnim), postoje i mišljenja koja potvrđuju spajanje naizgled nespojivoga – neki autori drže da je riječ o neosobnom pasivu.<sup>9</sup> Suvremeni hrvatski jezikoslovci (od devedesetih godina dvadesetoga stoljeća do danas) potvrđuju početne dvojbe o pravilnosti rečenice kakva je *Čita se Šenou i Krležu*, ali je u raspravama znatno manje osude, a više tolerancije. Stjepko Težak, čiji se savjeti redovito temelje na književnoumjetničkom, a često i na novinskom i znanstvenom stilu, navodi niz potvrda uporabe izravnoga objekta u akuzativu uz povratne glagole. Analizirajući uzroke takve uporabe zaključuje da se

„pravilna pasivna konstrukcija s povratnim glagolom može na dva načina razumjeti. (...)

To je razlogom da suvremeni pisci sve češće posežu za nekoć nepravilnim obezličjenjem pasivne rečenice.“ (Težak, 1990.:173.)

Autor govori o sve češćoj potrebi obezličjenja zbog težnje za objektivnošću, kao i o utjecaju zavičajnih govora u kojima postoje takve rečenice. Ograničenja koja postavlja uporabi izravnoga objekta uz povratni glagol u većoj mjeri preuzimaju autori Hrvatskoga jezičnog savjetnika (Barić i dr., 1999.: 259.–260.), pooštavajući jedino odnos prema akuzativu kojim se izriče što živo – rečenice kakva je *Kuću se gradi* opisuju razgovornima i supstandardnima. „Ima li imenica oznaku neživo, stoji u nominativu: *Kuća se gradi*“, smatra i Marija Znika. (Znika, 2006.: 125.)

Zaključno: na početno je pitanje koje postavlja Ljudevit Jonke u suvremenom hrvatskom jeziku moguće odgovoriti promjenom veznika – umjesto rastavnoga, odgovorit ćemo sastavnim veznikom: *Čita se Šenou i Čita se Šenoa*. Međutim, rečenomu treba dodati još jedan suprotni i jedan pogodbeni veznik: *ali* i *ako*. *Ali* upućuje na stilske razlike među dvjema rečenicama, a *ako* dodaje uvjete čije ispunjenje povećava pravilnost uporabe jednoga ili drugoga ustrojstva: ako se imenicom imenuje tko živ, veća je vjerojatnost uporabe neosobne rečenice jer se njome izbjegava višeznačnost. Dakle, umjesto *Tuku se neposlušna djeca* (kada nismo sigurni jesu li *djeca* vršitelj ili trpitelj), bez poteškoća može se upotrijebiti *Tuče se neposlušnu djecu*, kao i primjerice *Vozače se upozorava na klizav kolnik*.

---

<sup>9</sup> „Bezličnim pasivom“ spomenute rečenice smatra D. Kučanda. (Kučanda, 1999.)

Neosobne su rečenice često stilski obilježene. Stoga se mogu upotrijebiti i da bi se što istaknulo, kao što pokazuje primjer prof. Težaka: *Muža se već ima, njega se ne traži.* (Težak, 1990.: 174.)

### **Usprkos normativnom protjerivanju, za + infinitiv odolijeva stoljećima**

Da prijedlog za prema normativnim pravilima ne treba stajati ispred infinitiva, jasno je već iz školske definicije prijedloga koja kaže da ta vrsta riječi stoji ispred imenice ili zamjenice. Međutim, u jeziku se potvrđuje drukčije, osobito u njegovu razgovornom, ali sve češće i u publicističkom i administrativnom stilu.

Prikupiti primjere koji potvrđuju uporabu prijedloga za ispred infinitiva za suvremenoga govornika hrvatskoga jezika nije težak posao. Kako se i pretpostavlja, mnogo je potvrda u razgovornom stilu. U radu se navode primjeri isprepletanja razgovornoga i publicističkoga stila; u emisijama uživo primjerice govore gosti, ali i „službeni“ voditelji. Ovdje se navodi tek nekoliko primjera prikupljenih iz radijskih i TV emisija u svega nekoliko dana:

*Ima ljudi koji nemaju što za jesti* (HTV, Piramida, 28. 2. 2007. – riječi gošće)

*Onda ti se ta slika počne kristalizirati pred očima – još jedan posao minimalno, pelene, vrtić, pa upala ušiju, trebao bi i neki auto nabaviti za voditi ga do doktora.* (Cosmopolitan, ožujak 2007., str. 36. – kolumna)

*Još je mnogo utakmica za odigrati.* (RTL, 25. 2. 2007. – prilog novinara u emisiji vijesti)

*Dvojica su mladića imala male šanse za preživjeti.* (Nova TV, 25. 2. 2007. – prilog novinara u emisiji vijesti)

*Imamo još puno toga za priopćiti, stoga ostanite i dalje s nama.* (Hrvatski radio Valpovština, 5. 3. 2007. – voditelj)

Prijedlog se za ispred infinitiva može čuti i u programu Dnevnika Hrvatske televizije; *Ima li što za vidjeti*, pitao se voditelj 14. travnja 2007.

Pogled unatrag, u jezične savjete Ljudevita Jonkea, pokazuje da prijedlog za ispred infinitiva prkosi vremenu – za taj prijedložni izraz vrijeme stoji. Profesor Jonke smatrao ga je

„grubom pogreškom“, „tako vulgarnom da se jezičnom stručnjaku čini nepotrebno o njoj govoriti jer i vrapci na krovovima pjevaju o njoj podrugljivo...“ (Jonke, 1965.: 359.)

Ipak, primjećuje, ima je „i u novinama i u književnim novinama, pa i u umjetničkoj prozi.“ Međutim, takvu uporabu autor opisuje dijalekatnom, vezanom uz „zagrebačke obitelji i lokale“ (Jonke 1965.: 360.), govoreći da je nema u „pravilnom štokavskom narodnom govoru“. (Jonke, 1953.: 151.–152.)

Oprimjerenju je Ljudevitu Jonkeu poslužila i rečenica *To je bilo i za očekivati.* Jednaku, ili sličnu, rečenicu u suvremenom jeziku često čujemo ili je nalazimo u pisanu jeziku (jeziku tiska; publicističkomu stilu):

*Zbog relativno malog broja prijavljenih, za očekivati je da će se u disciplinama Danijele Grgić i Andree Ivančević trčati samo dvije utrke...* (Jutarnji list, 28. 2. 2007., str. 48.)

U suvremenom je hrvatskom jeziku vrlo česta uporaba prijedloga *za* ispred glagola govorenja (*reći, priopćiti...*), ali i drugih glagola. Međutim, ne može se govoriti o ograničenosti uporabe na „sjeverozapadne krajeve“, u kojima je proširena pod utjecajem njemačkoga jezika, niti o vezanosti uz „riječki i istarski prostor“, u kojima se pak po Jonkeovim riječima proširio utjecaj talijanskoga *per*, koji znači *za, zbog, radi*, i infinitiva. (Jonke, 1953.: 151.)

Osim suvremenoga jezika, i pogled u jezičnu prošlost otkriva brojne primjere prijedložnoga infinitiva, što potvrđuju burne reakcije jezikoslovaca u želji za njihovim protjerivanjem. Već krajem devetnaestoga stoljeća o prijedlogu *za* ispred infinitiva piše Luka Zima govoreći da je taj izraz češći u čakavskom i kajkavskom nego u štokavskom narječju. (Zima, 1887.). Maretić se pak pita

„jesu li ovo slav. pisci uzeli od dalmatinskih, u kojih je to italijanizam, ili je to germanizam“ (Maretić 1910.: 232.),

Akademijin rječnik kazuje o tri moguća utjecaja: talijanskom, njemačkom i latinskom (1973.–1974.: 666.).

Autori Hrvatskog jezičnog savjetnika infinitiv iza prijedloga shvaćaju kao „ne-infinitiv“, a izrazitu ekspresivnost toga izraza drže dostatnim razlogom njegovu postojanju „u nekim uporabnim područjima standardnog jezika“, dok bi ga u *biranijem i njegovanijem književnom jeziku* trebalo izbjegavati. (Barić i dr., 1999.: 196., 248.)

Usprkos svemu, potvrda se uporabe prijedloga *za* ispred infinitiva u štokavaca nalazi i prije 19. stoljeća. Može se reći da je spomenuti prijedložni izraz vrlo čest u jeziku pisaca osamnaestoga stoljeća, bez obzira na njihovu regionalnu pripadnost, te da nema obilježje „nižega“, razgovornog stila. Najčešće se upotrebljava u značenju namjere, čime se potvrđuje opće akuzativno značenje prijedložnih izraza s prijedlogom *za*. Potvrđuje to jezik Razgovora ugodnog naroda slovinskoga Andrije Kačića Miošića, najpopularnijega djela 18. stoljeća:

...*uputi se s vojskom put Dalmacije za osvetiti svoga babu.* (Kačić, Razgovor ugodni, str. 156.)

*Ali ni tute mirovat ne može jer ga zapaziše i k moru potiraše, koji, za ne upasti u ruke svoga progonitelja, k moru pobiže...* (Kačić, Razgovor ugodni, str. 163.)

Još Della Bellin Dizionario prijedlog *za* bilježi kao hrvatsku istoznačnicu talijanskoga *per*, ali u istoj natuknici navodi i namjerni prijedlog *radi*:

„Per preposizione. *Propter*. Zá, zarádi. Rádi. Rád. zječja. kroz.[*istaknula V. R.*]...“ (Della Bella, 1728.: 553.)

Spomenuta rječnička natuknica potvrđuje da je izricanje namjernoga značenja prijedlogom *za* još početkom 18. st. moglo biti povezano sa značenjem i uporabom talijanskoga *per*. S druge strane, Della Bella ne bilježi vezu prijedloga *za* i infinitiva.

Prijedlog je *za* u tekstovima pisaca devetnaestoga stoljeća prethodio infinitivu u manjoj mjeri nego u jeziku pisaca osamnaestoga stoljeća, kada je spomenuti prijedložni izraz bio izuzetno čest. To međutim ne znači da ga u 19. st. nije bilo. Tako

Mato Topalović 1818. godine u Osijeku, pozivajući na pretplatu kalendara „Jeka od Osēka“ (koji je u Osijeku doista izlazio, ali tek u sljedećem, dvadesetom stoljeću!), piše: *Za udovoljit u koliko toliko pravednoj ovoj želji (...)*.

Osim toga, na početku je reklamnih oglasa, primjerice u „Branislavu“, prvim osječkim novinama, koje su izlazile od srpnja 1878. do ožujka sljedeće, 1879. godine, uz frazu *Na blagohotno uvaženje!*, kojom se privlačila pozornost, nalazila i rečenica kojom su se čitatelji obavještavali, ali se i privlačila njihova pozornost: *Prvi put ovdje za viditi!*<sup>10</sup>

Prošlo je više od stotinu godina, a prijedlog se *za* pojavljuje uz isti glagol i jednak glagolski oblik – infinitiv, svim savjetima usprkos. *Kog još imamo za vidjeti?* (HTV 2, športski prijenos, 3. ožujka 2007.), pita se športski novinar.

Prodor prijedloga *za* s infinitivom u administrativni stil potvrđuju računi mnogih tvrtki. Izrazom „za platiti“ (češće: ZA PLATITI) završavaju primjerice računi *Ine, Magme, Mercatora, VIPneta* te mnogih drugih poduzeća. Jednako se ustrojstvo potvrđuje i na zaslonu (nekih) mobilnih telefona; pošaljete li komu (namjerno ili slučajno) praznu poruku (SMS), koju kasnije želite pogledati, na zaslonu će pisati: „Ništa za prikazati“.

Osim u razgovornom i publicističkom, opisani se izraz rabi i u književnoumjetničkom stilu književnoga jezika, osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća potvrđuje J. Melvinger. Iako takvo ustrojstvo naziva „neobičnim primjerom razgovornoga jezika“, autorica pokazuje da je često u jeziku Z. Majdaka, S. Novaka, A. Šoljana i I. Kušana. (Melvinger, 1982.: 74.–76.)

Može se zaključiti da je savjet profesora Jonkea još uvijek živ. Potvrđuju to učestali jezični savjeti koji govore o nepravilnosti uporabe prijedloga *za* ispred infinitiva u suvremenom hrvatskom jeziku. Unatoč svim protjerivanjima, takav se prijedložni izraz i dalje upotrebljava. Razlozi, po svemu sudeći, leže u prepletanju talijanskih, njemačkih i latinskih utjecaja, ali i u ukorijenjenosti prijedloga *za* ispred infinitiva u hrvatskom književnom jeziku (točnije: jezicima – kajkavskom, čakavskom i štokavskom) 18. i 19. stoljeća. Iako se i tada uporaba prijedloga *za* ispred infinitiva može povezati sa stranim utjecajima, ipak se ne može zaobići. Svim se tim utjecajima pridružila i širina uporabe i značenja izraza s prijedlogom *za*, kao i mogućnost veze toga prijedloga s trima padežima.

### **Je li borba imenskih i glagolskih riječi za prevlast pitanje Jonkeove ili (i) naše sadašnjosti**

„Svi smo mi učili da našem jeziku više pristaje glagolski način, a da nekim stranim jezicima, npr. njemačkom, više pristaje imenički način izražavanja“,

---

<sup>10</sup> U tekstu koji prethodi doznaje se da je u Osijeku, i to u Gornjem gradu, „velika izložba umjetničkih i naravnih riedkoća iz Beča.“ (Branislav, 1878., br. 31.)

u savjetu naslovljenu Glagolsko i imeničko izražavanje (objavljenu u Književnom jeziku u teoriji i praksi) piše Ljudevit Jonke. (1965.: 364.–365.)

Međutim, u nastavku istoga rada prevlast imenica ili glagola autor ne vezuje samo uz određeni jezik (hrvatski/njemački), nego, unutar jednoga jezika, uz određeni stil.

Tako je glagolsko izražavanje, kao konkretnije, obilježje razgovornoga stila, dok imensko, kao apstraktnije, pripada znanstvenomu stilu.

Odnos se uporabe glagola i glagolskih imenica opisuje razlikom između hrvatskoga i srpskog jezika još 1940. godine, u Razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika Petra Guberine i Krune Krstića – P. Guberina kaže da se u srpskom jeziku glagolske imenice rabe kako bi se izbjegao infinitiv. (Guberina, 1940. [1997.]: 180.) Osim toga, glagolske se imenice vezuju uz znanstveni stil i u Gramatici hrvatskosrpskoga jezika I. Brabeca, M. Hraste i S. Živkovića, objelodanjenoj desetak godina prije savjetnika Ljudevita Jonkea. M. Hraste tada ih opisuje onako kako će činiti i mnogi kasniji jezikoslovci, kao „sve brojnije u govoru inteligencije i stručnjaka različitih struka“, uz napomenu:

„Glagolske imenice naročito od svršenih glagola valja oprezno i promišljeno upotrebljavati i zamjenjivati ih, gdje je moguće, ličnim glagolskim oblikom ili kojom drugom imenicom (...)“. (Brabec, Hraste, Živković; <sup>8</sup>1968.: 126.)

Od suvremenih je jezikoslovaca širenju glagolskih imenica umjesto glagola najviše pozornosti posvetio Stjepko Težak, ne želeći protjerati sufiks *-je* (koji se rabi u tvorbi glagolskih imenica), ali isto tako ne želeći da spomenuti sufiks potiskuje ostale (*-a*, *-aj*, *-ba*, *-nja* i dr.) u ovoj mjeri u kojoj to čini. Zašto *samoposluživanje* ako postoji *samoposluživaonica*, pita se S. Težak; zbog čega *samouvjerenje* ako apstraktna imenica ne znači proces nego samo osobinu, svojstvo čega, a takve se imenice tvore nastavkom *-ost*; postoji dobra riječ *samouvjerenost*!

O odnosu glagolskih i ostalih imenica profesor Težak kaže:

„Jezična praksa nije uvijek na strani sufiksa *-je*, ali se može reći da taj sufiks potiskuje sve ostale (*-a*, *-aj*, *-ba*, *-nja* i dr.). Osim toga, glagolska imenica na *-je* uz već ustaljena značenja: radnja, stanje, zbivanje (*pisanje*, *sjedenje*, *svitanje*), posljedica radnje (*ganuće*, *otkriće*, *uvjerenje*) i stvarne pojave (*biće*, *pečenje*, *otkriće*) preotima i nova značenja pa postaje npr. mjesna imenica sa značenjem zatvorenog prostora u kojem se što radi, zbiva ili pak mislena imenica sa značenjem kakvo imaju imenice na *-ost* i *-stvo*. (Težak, 2005.: 43.)

Osim širenja uporabe glagolskih imenica, poimeničenje obaseže zamjenu punoznačnoga glagola nepunoznačnim – umjesto jednočlanoga rabe se dvočlani predikati. U jezikoslovaca se takvi, dvočlani predikati, smatraju rezultatom utjecaja analitičkih jezika. Međutim, kako je pojavljivanje dvočlanih predikata s nepunoznačnim glagolima različite čestote u pojedinim funkcionalnim stilovima – najčešće



je u administrativnom te publicističkom stilu, dok je u razgovornom stilu rijetko – utemeljenom se drži druga postavka: o utjecaju izvanjezične stvarnosti na jezik. Potreba za sve većom intelektualiziranošću, uopćenošću, neosobnošću iskaza pretvara glagolske riječi u imenske.

Neki jezikoslovci smatraju da je poimeničenje dopušteno kao obilježje administrativnoga, a dijelom i znanstvenoga stila, ali ne i ostalih stilova – ono je odraz funkcionalne stilske raslojenosti (Pranjković, 2001.: 78.; Silić, Pranjković; 2005.: 379.–381.) Nasuprot tomu, autorice Normativnosti i višefunkcionalnosti u hrvatskome standardnom jeziku A. Frančić, L. Hudeček i M. Mihaljević oštro osuđuju bilo kakvu zamjenu punoznačnoga glagola vezom nepunoznačnoga glagola i imenice, držeći da ona nije poželjnim obilježjem ni jednoga stila. (Frančić, Hudeček, Mihaljević; 2005.: 112.–113.)

Očito je da je i odnos imenskih i glagolskih riječi jedno od otvorenih pitanja hrvatskoga jezika. Jednako tako, prevlast se jedne ili druge vrste riječi povezuje s određenim stilom i poslije profesora Jonkea, i to ne samo u hrvatskom, nego i u njemačkom jezikoslovlju. Vratimo li se početku – savjetu Ljudevita Jonkea – dodat ćemo: različiti su stilovi usmjereni prema različitim primateljima poruke, a razlikuju se i same poruke koje se prenose: znanstveni stil kao

„jezik intelektualizacije i apstrakcije nužno obiluje apstraktnim imenicama, njegova je rečenica često u najvećoj mjeri intelektualizirana.“ (Jonke, <sup>2</sup>1965.: 365.)

Prihvatimo li misao Ljudevita Jonkea od koje smo krenuli (a koju zastupaju i mnogi drugi, hrvatski i inozemni, jezikoslovci) da je glagolsko izražavanje, kao konkretnije, obilježje razgovornoga stila, usprotivit ćemo se i zamjeni jednočlanih predikata tvorenih od punoznačnih glagola dvočlanim predikatima koje čine nepunoznačni glagoli i obvezne imenske akuzativne dopune. Među takve, vrlo agresivne, zamjene u suvremenom jeziku pripadaju i one s glagolom *raditi*<sup>11</sup>, npr. *raditi pregled*, *procjenu*, *analizu* umjesto *pregledati*, *procjenjivati*, *analizirati*.

### „Ja vučem čemer magle tvojih gorah“

Na kraju, treba dodati da je izdvojeno tek nekoliko, po svemu vrlo živih, savjeta Ljudevita Jonkea. Mnogo je toga njegova (savjetničkoga) u ovom radu ostalo nerečeno: o prijedlozima, vokativu, posvojnem genitivu...

---

<sup>11</sup> Umjesto glagola *raditi* ranijih se godina upotrebljavalo *vršiti* te *obavljati*. U suvremenom se hrvatskom jeziku *vršiti* više ne rabi često, što je rezultat jezičnih savjeta kojima se prednost daje glagolu *obaviti*/*obavljati*. U Razlikovnom rječniku srpskog i hrvatskog jezika Vladimira Brodnjaka umjesto *vršiti* preporuča se „*činiti*, *obavljati*, *izvoditi neki posao*, *zadatak*; *obnašati (neku dužnost)*.“ (Brodnjak, 1992.: 588.) Takve je predikate nužno razlikovati od dvočlanih predikata koji normativno nisu nepreporučljivi (npr. *obavljati očevid*) i mogu se rabiti jer za njih ne postoje jednočlane zamjene.

Mnogo je „čemera“ bilo u životu Ljudevita Jonkea. Stoga se podnaslov završnoga dijela ovoga rada, „Ja vučem čemer magle tvojih gorah“, preuzima od Ljudevita Jonkea, koji se pak poslužio stihom Antuna Gustava Matoša pišući raspravu o imeničkom genitivu množine na *-ah*. Napominjući da završno *h* u genitivu množine ne treba čitati jer nije morfološko nego pravopisno obilježje koje označuje dužinu sloga, Ljudevit Jonke odgovorio je na pitanje o kojem će raspravljati jezikoslovci znatno kasnije, krajem stoljeća. Rasprave o „njegovim“ jezikoslovnim pitanjima nastavljaju se i nastavljat će se. Ponovit će se, dopuniti ili izmijeniti – sigurno je jedno: Njemu će se vraćati...

#### Izvori i literatura

- Andrić, Nikola, 1911. [1997.], Branič jezika hrvatskoga, pretisak, Zagreb.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 1995., Hrvatska gramatika, Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo.; Težak, Stjepko, 1991., Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Nacrta za gramatiku, Zagreb: HAZU – Globus, Nakladni zavod.
- Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Žagar, Mateo, 1999., Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje / Pergamena / Školske novine.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten, <sup>8</sup>1968., Gramatika hrvatskosrpskoga jezika, Zagreb.
- Brodnjak, Vladimir, 1992., Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika, Zagreb: Školske novine.
- Della Bella, Ardelio, 1728., Dizionario italiano, latino, ilirico, Venecija.
- Divković, Mirko, 1913., Nešto o pasivu u hrvatsko-srpskom jeziku, Nastavni vjesnik, knj. XXI., str. 279.–282.
- Florschütz, Josip, 1940., Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb.
- Frančić, Andela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005., Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome jeziku, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Guberina, Petar, 1940. [1997.], Zašto možemo govoriti o posebnoj hrvatskom književnom jeziku, Jezik, 44., 5., 162.–191.
- Ham, Sanda, 2005., Subjekt i izravni objekt u pasivnoj i neosobnoj rečenici, Književna revija, 45., 3.–4., str. 48.–64.
- Ivić, Milka, 1965.–1966., Problem norme u književnom jeziku, Jezik, god. XIII., 1., str. 1.–8.
- Jonke, Ljudevit, 1952.–1953., Čita se Šenou ili čita se Šenoa, Jezik, god. I., str. 90.–91.
- Jonke, Ljudevit, 1964., Specifičnost u normiranju hrvatskosrpskog književnog jezika, Jezik, god. XII., 1., str.1.
- Jonke, Ljudevit, 1965., Književni jezik u teoriji i praksi, Zagreb.
- Jonke, Ljudevit, 1971., Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, Zagreb: Matica hrvatska.
- Jonke, Ljudevit, 2005., O hrvatskome jeziku, u „Telegramu“ od 1960. do 1968., priredio Ivan Marković, Zagreb: Pergamena.

- Kačić Miošić, Andrija, 1988., Razgovor ugodni naroda slovinskoga; Matija Antun Reljković, Satir iliti divji čovik, priredio Josip Vončina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Katičić, Radoslav, 1986., Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, Nacrt za gramatiku, Zagreb: JAZU, Globus.
- Kučanda, Dubravko, 1999., Pasivizacija kao strategija subjektivizacije/topikalizacije, Jezikoslovlje, II., 2.–3., Osijek.
- Maretić, Tomo, 1924., Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom, Zagreb: JAZU.
- Melvinger, Jasna, 1982., Supstandardni prijedložni infinitiv i odgovarajuća sintaktička sredstva u hrvatskom književnom jeziku, Jezik, XXIX., str. 74.–77.
- Opačić, Nives, 1998., Ljudevit Jonke i jezični savjeti, Svjetlo, 1., str. 71.–75.
- Pranjeković, Ivo, 1998., Jonkeovi prinosi hrvatskoj sintaksi, Svjetlo, 1, str. 81.–88.
- Pranjeković, Ivo, 1987., Konstrukcije s prijedlogom za ispred nesklonjivih komponenata, Jezik, god. XXXV., 1., str. 1.–6.
- Pranjeković, Ivo, 2001., Druga hrvatska skladnja, Sintaktičke rasprave, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knj. I.–XXIII., 1880.–1976., Zagreb: JAZU.
- Samardžija, Marko, 1993., Filološki portreti, Zaprešić.
- Samardžija, Marko, 1990., Ljudevit Jonke, Zagreb.
- Silić, Josip; Pranjeković, Ivo, 2005., Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, Zagreb.
- Skok, Petar, 1952., O jezičnoj kulturi, Jezik, god. I., 1., str. 6.
- Težak, Stjepko, 1990., Hrvatski naš svagda(š)nji, Zagreb: Školske novine.
- Težak, Stjepko, 2005., Između jezika i stila, Zagreb: Tipex.
- Vince, Zlatko, 1955.–1956., O nepravilnoj upotrebi objekta u akuzativu u pasivnim rečenicama, Jezik, god. IV., 3., str. 93.–96.
- Zima, Luka, 1887., Njekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine, Djela JAZU, 7., Zagreb.
- Znika, Marija, 2006., Sintaktička norma hrvatskoga jezika u 20. stoljeću, Hrvatski jezik u XX. stoljeću – zbornik, Zagreb: Matica hrvatska, str. 109.–144.

#### Sažetak

Vlasta Rišner, Filozofski fakultet, Osijek  
UDK 811.163.42, znanstveni članak,  
primljen 30. travnja 2007., prihvaćen za tisak 15. svibnja 2007.

#### Ljudevit Jonke's Advice about the Language And the Current Croatian Standard

The author reviews some of Ljudevit Jonke's language advice in relation to older and contemporary normative literature. Special attention is paid to the regularity in the usage of sentences containing a predicate with a particle and a direct object (*Čita se Krležu*), and to the growing usage of nominal words in stead of verbs (nominalization). The author also confirms the relevance of Jonke's observations about the spreading of the use of the preposition *za* before the infinitive.